

Valtrová, Jana; Menšíková, Tereza

Záchrany minulosti v přítomných okamžicích : reflexe výročí Ústavu religionistiky FF MU a časopisu Sacra (ve vzájemné provázanosti)

Sacra. 2022, vol. 20, iss. 2, pp. 44-51

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77113>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20221223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Záchvěvy minulosti v přítomných okamžicích: Reflexe výročí Ústavu religionistiky FF MU a časopisu *Sacra* (ve vzájemné provázanosti)

Každé výročí je příležitostí k tomu se (rituálně) ohlédnout do minulosti, k počátkům toho, co definovalo často klikatou cestu k současnému stavu věcí – ať už se jedná o výročí svatby či narození, založení firmy nebo projektu. Reflexe tohoto dlouhého času pak slouží nejen jako možnost propojení se s lidmi před námi, ale i k upevnění vztahů s tím, co se děje nyní. Přesně k tomu by měl sloužit i tento text, který se (mnohdy snad neobratně) snaží propojit minulost a přítomnost dvou vzájemně provázaných institucí: Ústavu religionistiky FF MU a studentského časopisu *Sacra*.

Oba letošní oslavenci jsou pevně svázáni s městem Brnem a Masarykovou univerzitou, které jim poskytly své útočiště a možnost zapustit kořeny na akademické půdě. Ústav religionistiky je v tomto smyslu nejstarším akademickým pracovištěm, na kterém se religionistika v České republice vyučuje již od roku 1992. S ním je neodlučně spojena taktéž *Česká společnost pro religionistiku (ČSR)* a religionistický odborný časopis *Religio: Revue pro religionistiku*, který taktéž letos oslavuje svůj 30. jubilejní ročník publikační činnosti. Při této slavnostní příležitosti vás zveme ke krátkému nahlédnutí do minulosti Ústavu religionistiky a časopisu *Sacra* a do jejich společných vývojových cest.

Krátké ohlédnutí se za historií Ústavu religionistiky FF MU

Jana Valtrová, FF MU, Ústav religionistiky
email: jvaltrova@phil.muni

Časopis *Sacra* slaví dvacáté narozeniny, a to ve výtečné formě, která je zásluhou všech, kteří se na jeho přípravě a vydávání postupně podíleli. Ze vzpomínek bývalých šéfredaktorů¹ lze vyčíst počátky i různé fáze vývoje časopisu, avšak krátkou pozornost si zaslouží i doba z hlediska *Sacry* „mytického bezčasí“, kdy se nenáboženské a nekonfesijní studium náboženství v našich končinách teprve začalo vyčleňovat z pestré směsi názorů, definic, zájmů a přístupů.

Ústav religionistiky FF MU vznikl současně s obnovou vědeckého bádání o náboženství v postkomunistickém Československu. Ta byla překvapivě rychlá, již na jaře 1990 byla založena *Společnost pro studium náboženství* (dnes *Česká společnost pro religionistiku*), která sdružovala zájemce o studium náboženství z více institucí a pro počáteční léta vznikajícího brněnského ústavu byla živným podhoubím. Prvotními hybateli při vzniku ústavu byli zejména Helena Pavlincová a Dalibor Papoušek, provázeni Ivou Doležalovou, Dušanem Lužným a Lubošem Bělkou. Zásadní podpora přicházela ze strany Jana Hellera, Břetislava Horyny,

¹ Dostupných ve zprávě tohoto čísla s názvem *Historie 20 let vydávání časopisu Sacra očima jeho šéfredaktorek a šéfredaktorů*.

Pavla Spunara, Jiřího Svobody, Miloše Mendela a dalších, z nichž mnozí se začali podílet od roku 1992 také na výuce zbrusu nových předmětů.

Obnovení vědeckého studia náboženství v našem prostředí výrazně podpořili badatelé ze zahraničí (Luther Martin, Donald Wiebe aj.). Již v únoru roku 1990 dostává Dalibor Papoušek pozvánku na zvláštní konferenci *Světové asociace pro studium náboženství* (IAHR), která se konala v roce 1991 ve Vermontu. Tato raná, avšak i nadále trvajících podpora usnadnila zapojení vznikající brněnské religionistiky do světové akademické komunity badatelů o náboženství a umožnila lépe dohnat zpoždění způsobené předchozím obdobím izolace za železnou oponou.

Devadesátá léta 20. století provázela (nejen) v českém prostředí diskuse o vymezení vztahu religionistiky a teologie, která však v Brně neměla podobu hmatatelného vyčleňování v rámci institucí, neboť teologie zde nebyla etablována jako studijní obor. Batolecí léta brněnské religionistiky se pak točila okolo eliadovské *axis mundi* a její kritické reflexe. Tehdejší hřiště vymezené pojmy posvátného a profánního však záhy přestalo vyhovovat potřebám dospívající disciplíny, která jednou pro vždy pochopila, že bude-li studovat „posvátno“, pak to bude „posvátno“ v rovině lidského myšlení, jednání a kultury.

Postupné seznamování se s přístupy světové religionistiky bylo provázeno obtížemi technického rázu, které si dnes již málokdo uvědomí a při zpětném pohledu vzbuzují i u pamětníků otázku, jak jen to bylo všechno možné – pořádat konferenci bez emailové komunikace a s omezeným telefonickým spojením do zahraničí, editovat časopis bez jakéhokoliv počítače a bez připojení na internet, připravit a učit kurzy bez vybavené knihovny apod. Digitální knihovna plných textů dostupná z pohodlí domova bylo něco nepředstavitelného. Zato sběr podkladů pro jakoukoli seminární práci připomínal výpravu za svatým grálem, který se ukrýval v rébusu ručně psaných lístkových katalogů a zaprášených polic malinkých oborových knihoven, jejichž knihovníky bylo třeba přesvědčit, že jste skutečně hledaného díla hodni. (Samozřejmě nikoli natolik, abyste si ho mohli půjčit domů.) Autoři psali své texty na stroji (ti moudřejší s průklepem přes kopírák), a posílali je poštou, později již na disketách.

Co chybělo v materiálním zabezpečení a vybavení pracoviště, bylo o to více nahrazeno odhodláním, vytrvalostí, hlubokým zájmem o obor i jeho nové studující. Věřím, že právě tento zápal v prvotní obci „matek a otců-zakladatelů“ brněnské religionistiky přeskočil i na studenty a zažehnul v nich podobný zájem i vytrvalost, která umožnila založení časopisu a jeho dlouhé trvání. Nezbyvá než doufat, že tento zápal jen tak nevyhasne a časopis bude ještě dlouho dělat krásky svým editorům a šéfredaktorům, jakož i přinášet radost svým čtenářům.

Časopis *Sacra* a magie uchovávání kontinuity

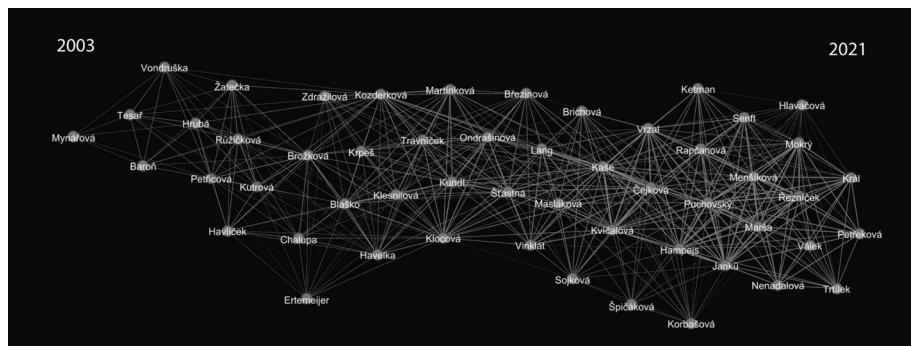
Tereza Menšíková, FF MU, Ústav religionistiky

email: tereza.mensikova@mail.muni.cz

Nemnoho studentských časopisů, které vznikly z kreativního tvůrčího nadšení studentů, se dočká svých jubilejních let – natož výročí druhého desetiletí. V tomto je časopis *Sacra* radostnou výjimkou. Za dobu svého fungování jím prošlo celkem 53 redaktorů (to už považuji za úctyhodné číslo), přičemž hned deset z nich zastávalo funkci šéfredaktorů a šéfredacterek, dva zástupce šéfredaktora a jeden funkci výkonného redaktora. Ve svých nejbohatších letech tvořilo redakci *Sacra* až 16 členů. Vydávání časopisu po dvacet let s několikaroční obměnou většiny redaktorů má svá úskalí – jak udržet kontinuitu časopisu a zároveň mu umožnit vývoj? Jeden ze způsobů opatrování kontinuity je – jak by každý člen náboženského společenství věděl – uchovávání tradice. To samozřejmě neznamená mechanicky dodržovat historicky přijaté zásady a konzervovat činnost v neměnném řádu. Jak religionisté často učí: Změna tradice je přeci její přirozenou součástí. Ta magická substance, která umožňuje respektovat vlastní historii a přitom růst vstříc novým možnostem, je tvořena vyváženou kombinací často malých věcí, přirozeně vyrůstajících z nitra osobních vztahů k činnosti a k lidem, kteří ji tvoří, i realizací top-down inovací, které ovlivňují její strukturu a organizaci. Jakožto současná šéfredaktorka *Sacra* se pokusím rekonstruovat, z čeho je tato magická substance v časopisu tvořená, a jak jej (a nás) za poslední léta ovlivnila.

V první radě je pro respektování historie a vlastních kořenů důležité svou minulost vůbec znát. Jedno z vyprávění historie může sledovat linii způsobu nakládání s vydávanými texty v jejich mnoha verzích a způsobech řízení redakční činnosti. Časopis *Sacra* za svých 20 let existence urputně čelil mnoha náporům o digitální archivaci redakčního materiálu. Hned několik šéfredaktorů se pokoušelo hydru chaosu pokořit – jejich úsilí dnes lemují poloprázdná úložiště roztroušených Google disků. Hlavní pilíř historické archivace (dodnes používaný) byl založen až za šéfredaktorky Olgy Čejkové v roce 2014, přičemž v podobě účtu na Trello dokázal odolat změnám v redakci a je předáván redaktorům dodnes. Druhým velkým podnětem, který vyšel přímo z hlubin historie, bylo neočekávané obdržení obálky, která přišla na Ústav religionistiky roku 2019, určená přímo do rukou šéfredaktorky *Sacra*. V ní časopisu posílal jeho první šéfredaktor Oldřich Vondruška všechny zakládající dokumenty a stanovoy tehdejšího občanského sdružení *Sacra*, včetně původně formulovaných koncepčních zásad. Tento náhodně znovunalezený poklad neúmyslně odstartoval sérii dalších pokusů o vypátrání příběhů minulosti, které *Sacra* utvářely v minulých desetiletích. Kromě prohledávání dávno zapomenutých disků a tvoření nového archivu, který bude informace ukládat pro další generace redaktorů, je jedním z výsledků společného úsilí i další text, který si v tomto čísle můžete přečíst. Vzpomínkový soubor s názvem *Historie 20 let vydávání časopisu Sacra očima jeho šéfredacterek a šéfredaktorů* je nejen totemem připomínajícím minulost, ale také zpřítomnění toho, co *Sacra* udržovalo a stále udržuje živým – společenství. Jak v textu analyticky uvádí jeden z bývalých šéfredaktorů Vojtěch Kaše, kontinuita časopisu je dána především lidmi, kteří duch časopisu předávají

dalším redaktorům, a vyvážený podíl nových a stávajících redaktorů je důležitou podmínkou časopiseckého úspěchu. I v tomto, zdá se, mělo *Sacra* v minulosti štěstí. Vizualizaci členů časopisu včetně rozlišení jednotlivých funkcí, si můžete prohlédnout na síti vztahů níže (viz Obr. 1).

Obr. 1: Gephi vizualizace síťového grafu spolupráce redaktorů *Sacra* na číslech mezi léty 2003–2021.²

Druhou nedílnou součástí kontinuity je přímo charakter a proces předávání funkcí. Nemálo nových náboženských hnutí skončilo v chaosu a rozkladu, když se měly ústřední „mocenské“ role předávat z jednoho charismatického vůdce na druhého. Tomuto osudu se *Sacra* prozatím úspěšně vyhýbá, a to jistě ne z nedostatku charismatických vůdců. Ačkoliv byl proces předávání (a vybírání) šéfredaktorů a šéfredactorek často urychlený náhlým odchodem předchozích studentů z funkce, částečně dílem náhody a svědomitostí studentů se předávání informací o tom, co šéfredaktorství obnáší, dokázalo předat dalším generacím. V otázce vedoucích rolí časopisu byl v začátcích nastaven systém šéfredaktorů a jejich zástupců – ten fungoval od prvního čísla 2003 do roku 2006. Funkce zástupce šéfredaktora se však posléze na dlouhých 11 let přerušila a šéfredaktorové zůstali jako vedoucí osamoceni. Velkou změnu v tomto směru přinesl až organizační „dekret“ šéfredaktora Mirka Vrzala z roku 2017, který vznesl návrh rozdělit funkci šéfredaktora na funkci dvojčinnou: šéfredaktora a výkonného redaktora. Tato změna se v časopisu velmi osvědčila, protože přinesla vítaný oddech šéfredaktorovi a posílila odbornou redakční složku, která má za úkol kontrolovat samotný obsah a formu textů. Na tuto změnu pak v posledních letech navazovala nová a stále se usazující transformace redakce, a to v podobě rozdělení redakčních rolí v časopisu. Tento návrh přišel přímo ze spodu od redaktorů a postupně se usadil ve formě PR manažerů, webového administrátora a správce citačního manuálu. V tomto směru se organizační struktura časopisu stále vyvíjí a flexibilně mění, ačkoliv vyrůstá z původních historických kořenů.

Třetí neméně důležitou složkou magické substance je celkové koncepční pojetí časopisu, které, jak se můžete dozvědět v dalším textu publikovaném

² V barevném provedení dostupné na webu *Sacra* (Pro autory – *Sacra* v číslech). Vysvětlivky: barvy (modrá = redaktory, růžová = zástupci šéfredaktorů / výkonný redaktor, oranžová = šéfredaktory), síla vazeb dána počtem spolupráce v Radě *Sacra*.

v tomto čísle (*Historie 20 let vydávání časopisu Sacra očima jeho šéfredaktorem a šéfredaktorů*), není vůbec lehké udržovat. Jakožto studentský vědecký časopis *Sacra* stále během let oscilovalo na hranici toho, co je odborný vědecký časopis a co studentské periodikum. Z původních zakladatelských dokumentů byl záměr časopisu jasný – jednalo se o studentskou (!) platformu k vydávání článků, prezentaci názorů a informací spojených s objektem studia religionistiky a jejím popularizačním i akademickým formátem. V průběhu let se neustále vynořovaly snahy vyrovnat se jiným odborným časopisům, jako je například *Religio*, a zavést *Sacra* do různých časopiseckých databází od Scopusu po DOAJ či ERIHPlus. Touha po oficiálním uznání odbornosti však byla vždy dvojsečnou zbraní, která podsekávala i vlastní větev časopisu a oddalovala *Sacra* jeho původní čtenářské a autorské základně – studentům bakalářského a magisterského studia. I proto se Rada časopisu v minulých letech dohodla, že ačkoliv může zkoušet se do některých nižších databází dostat, není to prioritou. V tomto smyslu se dnes *Sacra* přihlašuje k původním stanovám a je hrdým zástupcem studentské religionistické tvorby.

S koncepcí časopisu pak souvisí i jeho formální struktura. Tu tvoří pouze redaktori, ale také lidé starající se o korektury, oponentury, grafiku, sazbu, tisk či finance. Na všech těchto složkách záleží přežití časopisu a jeho harmonická vyváženost. Ačkoliv je *Sacra* studentským časopisem, měl vždy nasmlouvané jazykové korektory a korektorky s ochotou (často za studentské ceny) prohlížet již zredigované texty v českém, slovenském a anglickém jazyce. I díky těmto lidem si *Sacra* stále udržuje laťku jazykové úrovně textů velmi vysoko. Další posuny směrem k větší kvalitě textů umožňovali také nespočetní oponenti a oponentky z různých oborů, kteří byli odborníci na danou problematiku. Bez jejich zpětné vazby by se texty a autoři nemohli posouvat ve své činnosti dále. S formálními úpravami pak souvisí i sazba časopisu a samotný tisk. V tomto směru nám již od roku 2015 pomáhá Tomáš Janků a Reprocentrum a.s. Ačkoliv se to tak nemusí zdát, právě kontinuita v těchto činnostech se ukázala pro časopis jako zcela nedocenitelná. Možnost spolehnout se na již existující a fungující struktury totiž umožňuje časopisu růst a věnovat se novým horizontům.

V tomto ohledu je v *Sacra* zdaleka nejpevnějším prvkem jeho grafická podoba. Není náhodou, že černobílý vysoce distinktivní vizuál obálky je již 15 let (!) v jednotném stylu. Za to vděčíme grafické návrhářce Beátě Rakowské, která se k časopisu přidala s číslem 2008/1 a už s námi zůstala. I proto když jsme tento rok přemýšleli o změně grafické podoby loga (či spíše logotypu) časopisu (viz Obr. 2 znázorňující jeho grafický vývoj od historie po současnost), byla Beáta první, na koho jsme se obrátili. A ačkoliv časopis po své cestě někde ztratil z názvu Rukověť religionisty, tím víc se přiblížil jeho vizuální styl dnešnímu trendu v minimalismu a lehkých konturách. Výsledek můžete zhodnotit již na současných obálkách časopisu 2022.

Sacra
aneb
Rukověť religionisty

Sacra
aneb
Rukověť religionisty

SACRA
STUDENTSKÝ
RELIGIONISTICKÝ
ČASOPIS

Obr. 2: Vývoj grafické podoby loga časopisu Sacra v číslech 1(1) 2003; 1(2) 2003; 6(2) 2008 a 20(1) 2022.

Po formální stránce časopis zcela jistě nepluje v religionistické sociální prázdnotě. Nejúžeji byl ovšem spojen s brněnským Ústavem religionistiky Filozofické fakulty MU, kterému vděčí za množství (nejen) finanční a organizační pomoci. Z ústavu pocházela také velká většina redaktorů, včetně všech šéfredaktorů a šéfredactorek *Sacra*. Časopis se ale už od svých počátků snažil být živou součástí religionistického pole na různých pracovištích v České republice i na Slovensku. Za dobu jeho působení zasedali v Radě *Sacra* zástupci Ústavu filosofie a religionistiky Filozofické fakulty UK i Katedry religionistiky Husitské teologické fakulty UK v Praze. Jedním z cílů časopisu tak bylo propojování studentů religionistiky napříč pracovišti – cíl, který se stále jako redaktori snažíme naplňovat. Zástupce *Sacra* tak bylo možné vidět na množství religionistických studentských konferencí včetně Studentské vědecké konference (SVK) či Studentské religionistické exkurze. Formální způsob vedení časopisu byl vždy přizpůsobený studentským aktivitám a měl sloužit ke tmelení kolektivu na religionistice. Křty jednotlivých čísel *Sacra* tak byly vždy společenskou událostí určenou všem studentům a vyučujícím religionistiky i čtenářům a autorům textů časopisu bez rozdílu. Ačkoliv se časopis *Sacra* nikdy nestal oficiálním spolkem fakulty, funguje již po mnoho let jako mnohem širší platforma sloužící nejen k publikační činnosti, ale také k setkávání světů studentů a vyučujících.

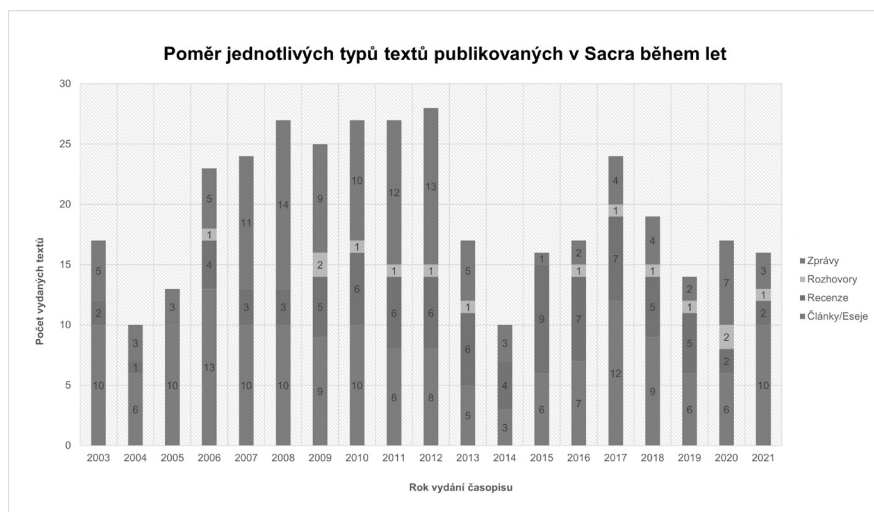
Pokud jste se dostali ve čtení až sem, určitě jste si všimli, že jedna složka, která by do pomyslného magického kruhu kontinuity měla patřit, je část obsahová. Tu postihnout je ale vpravdě jeden z nejtěžších úkolů. Ačkoliv je časopis *Sacra* vázán svou příslušností k religionistice a vědeckému studiu náboženství, je to oblast natolik bohatá na nejrůznější perspektivy a možnosti aplikovaného, popularizačního i ryze teoretického přístupu, že spíše, než aby časopis udával směr nějakého obsahu, tak je v něm veden prostředím, ze kterého pochází samotní redaktori a studentští autoři. Nejvíce se tyto „trendy“ objevují v tzv. tematických speciálních číslech, jež jsou každoročně vydávána od roku 2015. Jejich témata se formují uvnitř redakční rady studenty, kteří k danému tématu mají blízko a jsou ochotni věnovat číslu více svého času a energie. Takto se v *Sacra* publikovala čísla s tématy *Magie a ezoterismus* (2015/2), *Pohanství* (2016/2), *Metal a satanismus* (2017/2), *Konstrukce islámu* (2018/1), *Mimo církve není spásy* (2019/1), *Náboženství a epidemie* (2020/2), *ROAR conference* (2021/2) a *Bohové, démoni a lidé východního Středomoří ve starověku* (2022/1). Právě uvnitř tematických čísel se zrodilo také první cizojazyčné číslo v angličtině s texty z konference *Resistance to Order and Authority in Religion (ROAR)* s hlavním editorem Honzou Trtílkem.

Během let se v časopise vystřídala řada témat. V době, kdy se na brněnské religionistice rodila Laboratoř pro experimentální studium náboženství (LEVYNA), začaly v *Sacra* výrazně dominovat texty o kognitivním přístupu v religionistice. Na tuto vlnu následně navazovalo téma pohanství a metalu, které se udrželo na vyšších příčkách až do současnosti. Často studenti psali také o buddhismu, islámu a křesťanství, a ačkoliv byste v jednotlivých názvech textů našli (nepřekvapivě) nejčastěji pojmy „náboženství“, „náboženský“ nebo „religionistika“, svou roli hrála -významně i slova jako „vědecký“, „studium“ či „problém“ (viz Obr. 3).

Obr. 3: Wordcloud nejfrekventovaněji využívaných slov v nadpisech článků, esejů, polemik a zpráv publikovaných v *Sacra* (2003–2021).

Když bychom, jako v každém správném nahlédnutí do minulosti, pokračovali v pátrání ve světě čísel, našli bychom, že v *Sacra* se za dobu 2003–2021 vytisklo celkově neuvěřitelných **3222 stran textu** s celkovým počtem **204 autorů**. Na těchto několika tisících stran si naši čtenáři mohli přečíst celkem **371 textů**: 158 článků, esejů a polemik, 14 rozhovorů, 83 recenzí a 116 zpráv (viz Obr. 4). K akademickým textům pak přibýly také 4 ankety mezi studenty, 7 religionistických komiksů a jedna krátká sbírka básní.

Obr. 4: Graf poměru jednotlivých typů textů publikovaných v *Sacra* během let 2003–2021.³

³ V barevném provedení dostupné na webu *Sacra* (Pro autory – *Sacra* v číslech).

Deskripční obsahu končí i tato reflexe procesu uchování kontinuity v časopisu *Sacra*. Ten i dnes prochází neustálými změnami. V neposlední řadě se *Sacra* dostalo i nejnovějšího webového rozhraní a také pod vedením redaktora Víta Marši i obměny autorského (citačního) manuálu. Tento text samozřejmě nevyčerpává ani polovinu všeho, co kontinuitu skrze tyto změny v *Sacra* tvoří – množství informací a příběhů zůstává stále pohřbeno pod nánosem religionistického prachu minulosti. Jak ukazuje historie časopisu, je pravděpodobné, že i budoucnost *Sacra* bude tvořena koloběhem navracení se k věcem, které dříve fungovaly, a utvářením nových možností, které je mohou vylepšit a přizpůsobit současnosti. Při psaní textu a hledání zapomenutých střípků života časopisu dnes ale o to víc cítím vděčnost (i s trochou hrdosti), že s námi *Sacra* společně prožilo a přežilo mnohé překážky na cestě, z nichž největší byla v nedávné době pandemie COVID-19. Při čtení výše napsaných řádků tak nemám obavu o jeho budoucnost. Jako u každého kousku magie i religionistické kontinuum *Sacra* zůstane zachováno.

Seznam vyobrazení

- Obr. 1. *Gephi vizualizace síťového grafu spolupráce redaktorů na číslech mezi léty 2003–2021*. Vizualizace: Tereza Menšíková. Dostupné na <https://journals.phil.muni.cz/sacra/overview> .
- Obr. 2. *Vývoj grafické podoby loga časopisu Sacra v číslech 1(1) 2003; 1(2) 2003; 6(2) 2008 a 20(1) 2022*. Vizualizace: Tereza Menšíková.
- Obr. 3. *Wordcloud nejfrekventovaněji využívaných slov v nadpisech článků, esejů, polemik a zpráv publikovaných v Sacra (2003–2021)*. Vizualizace: Tereza Menšíková. Dostupné na <https://journals.phil.muni.cz/sacra/overview> .
- Obr. 4. *Graf poměru jednotlivých textů publikovaných v Sacra během let 2003–2021*. Vizualizace: Tereza Menšíková. Dostupné na <https://journals.phil.muni.cz/sacra/overview> .